

Vyacheslav Tsivaty

**INSTITUTIONALIZATION OF POLITICAL AND DIPLOMATIC OF EUROPEAN SPACE EARLY NEW PERIOD: FROM PEACE IN KATO KAMBREZI (1559) TO THE CONGRESS OF VIENNA (1814–1815)**

*The Congress of Vienna (1814–1815) as a important historical event for political and diplomatic and institutional development of Europe is analized at the article. The attention paid to the diplomatic tools, national specifics and peculiarities of negotiations on the Congress of European countries. Results of the Congress of Vienna served as an important stimulus for the further socio-economic, security, political and diplomatic European development. Practical achievements of the Congress of Vienna and the experience gained by European diplomacy of the late XVIII – early XIX century determined the future institutional development of world diplomacy, foreign policy and international law, not losing its relevance for today.*

*Key words: foreign policy, diplomacy, institutionalization, political and diplomatic system, the Vienna system of international relations.*

УДК 94. 261.7

Інна Бурда

**ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ ВАРШАВИ (XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.)**

*У статті розглядається історія виникнення православних церков у Варшаві в період XIX – початку XX ст. Звертається увага на історію православної віри в Польщі в часи входження польських земель до складу Російської імперії. Головний зміст статті присвячений поділу православних церков за їх призначенням, заснування, будівництво та сучасний стан.*

*Ключові слова: православна церква, кафедральний собор, іконостас, цитадельна церква, придворна церква, цвинтарна церква.*

Історія православної церкви в Польщі налічує багато століть. Вона тісно пов'язана не лише з розвитком культури у державі, а і з її політичною історією. Православна віра часто ставала наріжним каменем для католицизму. У статті розглядається історія православних церков у Варшаві на період XIX – початку XX ст., коли православ'я у Польщі не мало ніяких обмежень та підтримувалася російським урядом та особисто імператорами.

Актуальність теми зумовлена станом релігійного питання не лише в Польщі, а й в Україні та Європі в цілому. На сьогодні питання свободи віросповідання стоїть вкрай гостро для країн, де існує основна, історично закріплена релігія та інші релігійні громади, які часто не є чисельними. В такому контексті важливими стають дослідження історії виникнення таких громад, їхній історичний розвиток, внесок у культуру держави.

Хронологічні межі статті визначаються політичним становищем Польщі у XIX – на початку XX ст. Саме в цей час 10 губерній так званого Царства Польського входила до складу Російської імперії. Це зумовило значну підтримку православної віри в державі, центром якої стала саме Варшава. Нижня хронологічна межа пов'язана з здобуттям Польщею незалежності, що в свою чергу змінило ставлення до православної віри.

У статті досліджується історія виникнення православних церков в Варшаві, їх основна діяльність та призначення, а також сучасний стан релігійних пам'яток.

Християнство в Польщі прийнято за римо-католицьким обрядом, 5 березня 965 р., князем Мячиславом I, в Гнезно. Латинський обряд остаточно утвердився в Польщі за короля Болеслава Хороброго, на початку XI ст., коли відкрито дев'ять кафедр – дві архієпископські та сім єпископських. Але православ'я також існувало в Польщі паралельно католицизму, задовго до офіційного його утвердження. З цього проводу можна згадати діяльність Св. братів Кирила і Мефодія в Моравії, коли південь Польщі входив до складу Великоморавського князівства (870-894). Окрім того, південно-східні міста Хелм та Пшемишль до XIII ст. були у складі Київської Русі. Пізніше, Хелм був столицею Галицько-Волинського князівства, в якому, так як і в Пшемишлі, існували православні єпархії [5]. Звичайно, подальший історичний розвиток Польщі був пов'язаний з утвердженням католицизму, але для нас важливо наголосити на давніх коренях православної віри в цьому регіоні.

Суттєві зміни щодо православної віри в Польщі відбулися у 1815 р., коли після розгрому армії Наполеона більша частина Польщі увійшла до складу Російської імперії як Царство Польське. З цього часу православ'я в Польщі отримує підтримку російського уряду та імператора. Так, у 1834 р. відкрито у Варшаві вікаріат Волинської єпархії. А у 1839 р. Полоцький собор в Білорусії ліквідував греко-католицьку унію на території Польщі та Білорусії, що призвело до збільшення православних в Польщі.

Православні церкви Варшави кінця XIX – початку XX ст. можна умовно поділити на три частини: церкви, які відкривалися з ініціативи російської влади та на прохання віруючих, церкви, що знаходилися в місцях поховання православних та полкові церкви, що зводилися на території дислокації російських військ.

Місто Варшава у 1840 р. стало центром Варшавської, а у 1875 р. Варшавсько-Холмської єпархії. Тут знаходилася кафедра митрополитів та інші церковні установи.

Перші згадки про православних у Варшаві можна віднести до XVI ст. У архівах згадуються храми Св. Георгія, приходська церква Св. Миколая. Окрім того, кафедральний собор Іоанна Хрестителя, побудований у 1257 р., своєю назвою та олтарем повернутим на схід, може свідчити про його православну історію.

В результаті переселення на польські землі православних, які втікали від утисків турецької влади, постало питання про відкриття церкви. Першу православна церкву влаштовано у 1796 р., в будинку Сапегі. Її називали грецькою церквою і вона зовні не нагадувала храм і не мала дзвонів.

У 1818 р. на кошти купців Добрича, Бараща, Дадані та інших, православні купили будинок на вулиці Підвальній та влаштували там церкву Святої Трійці. Це була одноповерхова будівля, майже не декорована, яка довгий час не мала постійного священика. Окрім того, церква постійно переходила від одної єпархії до іншої. Так, до 1825 р. вона належала Буковинським єпископам, далі, перейшовши під юрисдикцію РПЦ (Російської Православної Церкви), належала до Мінської, а пізніше Волинської єпархії. Лише у 1828 р. церква отримала постійного священика. Богослужіння проводилося по визначеним годинам соборними священнослужителями. Церква утримувалася за рахунок доходів від найму церковного дому та від церковних доходів.

З 1834 р. у Варшаві засновано архієрейство і розпочалося облаштування кафедрального собору. До освячення Троїцького кафедрального Собору, до 1837 р., ця церква виконувала його функцію.

Після проголошення незалежності Польщі та подальшого наступу на православ'я, церква залишалася у юрисдикції РПЦ.

Під час Другої світової війни церква постраждала від бомбардування. З 1998 р. ПАПЦ (Польська Автокефальна Православна Церква) намагалася повернути землі на вулиці Підвальній. У 2002 р. Варшавське староство задовольнило прохання церковної громади і на першому поверсі знову відкрито церкву.

Варшавський Свято-Троїцький Собор влаштовано на місці колишнього монастиря, що належав католицькому ордену піарів, заснованого Йосифом Калантасієм. Після того, як у 1794 р. Варшава була захоплена російськими військами, в цих будівлях розмістився штаб Суворова та влаштовано тимчасову православну церкву. Саме звідси, у 1797 р., здійснено першу хресну ходу на Водохреща до Вісли [4].

Після придушення польського повстання 1830-1831 рр., російською владою вирішено відкрити у Варшаві православний собор. У 1834 р. в Санкт-Петербурзі хіротонісано преосвященного Антонія. Також окремим листом сповіщалося намісника Царства Польського, генерала фельдмаршала, князя варшавського Івана Федоровича, графа Паскевича Єреванського про те, що імператор задовольнив його прохання щодо перетворення костюлу піарів в греко-російський собор. Сама піарська церква, що знаходилася на вулиці Дługa, була викуплена у попередніх господарів за 53 тис. 575 крб. сріблом [5, с. 248].

За наказом імператора створено комісію для перебудови костюлу на собор, яку очолив головний директор урядової комісії внутрішніх і духовних справ генерал-лейтенант Головін, за участю його світлості полковника Сотнікова. До складу комісії входили: придворний радник Міткевич, кафедральний протоієрей Феофіл Новицький, колезький асесор Христинич, архітектори Караччі та Голонський. Костюл будувався за вимогами західної церковної архітектури, тому значна частина будівлі потребувала перебудови, як зовнішньої, так і внутрішньої. Роботи тривали не більше двох років. Собор освячено в ім'я Св. Трійці, 18 червня 1837 р., преосвященним Антонієм, єпископом варшавським.

План іконостасу був складений архітектором Русско та поданий на затвердження імператору. Іконостас прикрашено коринськими пілястровими колонами та різьбленими по дереву арабесками. У верхній частині знаходилося три ікони: Преображення Господнє, Воскресіння, Сходження Св. Духу. В середині дві великі ікони – Моїсея та Ілля та дві менші – Спаситель, що молиться в Гетсиманському саду та Грядущого на страждання. Над царськими воротами знаходилася велика напівкругла ікона Таємної вечері, а по бокам – 12 круглих ікон, що зображали 12 свят. В нижній частині розміщувалося 6 ікон: Спаситель і Богоматір, на південних дверях – архангел Гавриїл, за ним Св. Олександр Невський; на північних дверях – цар Костянтин, за ним святитель Миколай [5, с. 255].

Царські ворота були прозорого різьблення, покриті листовим золотом. В них були вставлені 6 ікон – Божої Матері, архангела Гавриїла та чотирьох євангелістів. Усі згадані ікони були написані Санкт-Петербурзькою Російською Імператорською Художньою Академією.

Всі служителі кафедрального собору отримували платню з імператорської казни та кошти на витрати за освітлення та опалення. Кафедральний протоієрей отримував 1500 крб. сріблом на рік та 248 крб. на опалення та освітлення. Також платню та витрати на опалення та світло отримували ключар, священики, протодиякон, диякони, іподиякони, псаломщики, паламарі, сторожа, дзвонарі, просфірня, загалом на суму більше 4 тис. крб. сріблом та більше 1 тис. крб. на опалення та освітлення [Там само, с. 261]. За чистотою в церкві наглядала окрема людина з платнею 150 крб. сріблом та окремо така ж сума виділялася на церковний ремонт [Там само].

Собор вміщував до тисячі віруючих, а його будівництво обійшлося царській казні у 122 тис. 688 крб. [4, с. 28]. З часом собор більше не міг вміщати усіх бажаючих. Тому прийнято рішення про побудову нового собору в центрі Варшави, на Саксонській площі, про який мова піде далі.

В прилеглих будівлях собору розміщувалися будинок архієрея, домові церкви, дзвіниця, консисторія, духовне училище.

В 1916 р. собор віддано католикам. Тут влаштували костюл для легіонів Пілсудського. У 1923–1927 рр. будівлю повернули до первісного католицького вигляду у бароковому стилі. Сьогодні це Собор Пресвятої Діви Марії Королеви Польщі і гетьмана польських солдат.

Після подій 1831 р., за наказом Російського імператора Миколи I, північна частина Варшави була перетворена на військову цитадель. До цього тут розміщувалися старі казарми коронної гвардії і парк Жолібож з віллами заможних жителів.

Роботи розпочалися у 1832 р., під керівництвом генерала І.Дена, архітектурні роботи виконувалися А.Голонським. Після завершення будівництва, в цитаделі розмістився 5 тис. гарнізон при 555 одиницях артилерійської зброї.

Після розбудови укріплення, у 1835 р., вирішено побудувати кам'яну церкву за рахунок казни та під керівництвом того ж А.Голонського. Церква була висвячена 26 листопада 1835 р. преосвященним Антонієм єпископом варшавським в ім'я великого князя Олександра Невського.

Церква знаходилася в середині самої цитаделі, на відкритому просторі і була досить об'ємною: довжиною 32 м, шириною 7 м, висотою до карнизів майже 5 м [5, с. 280]. Вона мала хрестоподібну форму, на її фронтальній частині збудовано дзвіницю, де знаходилося 7 дзвонів, які були відлиті зі зброї, захопленої у поляків. Також на фронтоні знаходилось ліплення у вигляді всевидячого ока. Будівництво обійшлося у 51 тис. 674 крб. сріблом [4, с. 58].

Іконостас був одного ярусу, до якого входили такі ікони: місцева Спасителя і Богоматері, по бокам – святий Миколай та Святий благовірний князь Олександр Невський.

Платня духовний особам виділялася з відомства комісаріату. Окрім того їм оплачувалися квартира, опалення та освітлення.

У 1897 р. в церкві влаштовано два бокових приділи – в ім'я Святого Духа і Миколая Чудотворця. А в 1901 р. церкву піднято до рангу собору. До його штату входили настоятель-протоієрей, два священики, диякон, три псаломщики.

Після отримання Польщею незалежності, цитадель перейшла до польських військ. У 1920-х рр. XX ст. собор перетворено на гарнізонний костюл Св. Генріха.

Приблизно в трьох кілометрах від Кафедрального Православного Собору в Варшаві, на північний-схід, неподалік від Вісли, знаходився парк заснований королем Станіславом-Августом під назвою Лазеньки (в перекладі з польської купальні). Ще у 1683 р. ці землі купив коронний маршал Любомирський, який почав розбудовувати парк за прикладом Версаля. У 1767-1788 рр. архітектор Д.Мерліні побудував палац в італійському стилі. У 1817 р. племінниця польського короля Тереза Тишкевич продала палац Олександрю I за 1 млн. злотих (162 тис. крб.) [4, с. 52]. Так Лазеньки стали власністю російських імператорів, що передавалася у спадок. Після повстання 1830 р. палац став резиденцією монархів у Варшаві.

У 1846 р. за наказом імператора з західної сторони палацу прибудовано кам'яну придворну церкву за проектом архітектора А.Голонського. Вона була освячена 27 квітня того ж року преосвященним Никанором архієпископом варшавським і новогеоргієвським в ім'я святого і благовірного князя Олександра Невського.

Іконостас виготовлено з липового дерева на шість колон, прикрашений різьбою у візантійському стилі, на два яруси. В нижньому ярусі розміщувалися ікони Спасителя і Богоматері, на південних вратах – цариці Олександри, далі – святого благовірного князя Олександра Невського; на північних вратах – апостола Павла, далі – святиителя Миколая. На царських вратах по бокам чотири євангеліста, в середині – Св. Діва Марія та архангел Гавриїл. На верхньому ярусі знаходилися над царськими вратами Таємна вечеря, над нею – три ангели, ще вище – хрест. По праву сторону від Таємної вечері знаходилися ікони Марії Магдалини та царя Костянтина, а по ліву – Св. Ольги та

архистратига Михайла. Всі ікони були написані в Імператорській Художній Академії масляними фарбами на полотні, прикрашені позолоченими рамками з різьбою в візантійському стилі. Слід зазначити, що в олтарі знаходилася ікона Спасителя, що молиться в Гетсиманському саду, написана К.Брюлловим.

На утримання церкви виділялися кошти з царського помістя. Загалом в церкві несли службу священник, диякон, два псаломщики, проскура, два сторожі.

У відомстві настоятеля Лазенківської придворної церкви знаходиться інша невелика церква, облаштована у Скерневицькому імператорсько-царському палаці. У 1841 р. вона була освячена преосвященним Антонієм в ім'я святителя Миколая. В ній правилися літургії священниками Лазенківської церкви під час перебування імператорської сім'ї в Скерневицях (невеличке містечко неподалік залізної дороги, в 85 км від Варшави, де знаходився царський маєток).

Сьогодні Лазенківський палац разом з його парком є філіалом Національного музею.

У 1867 р. на території Праги (східній частині міста Варшава) почалося будівництво православної церкви. Це пов'язано з розвитком даного району та кількістю православних у ньому. Місце обрано на розі вулиць Олександрівської та Торгової, проти Петербурзького (нині Віленського) вокзалу.

Проект храму розробив Н.А.Сичов, керував будівництвом інженер Д. Палицин. Розписували інтер'єр художники Васильєв і Виноградов. 29 червня 1869 р. церкву освячено в ім'я Марії Магдалини, на честь імператриці Марії Олександрівни. Це була перша церква в Варшаві, що побудована в російському стилі. На її будівництво виділено 140 тис. крб. і могла вмістити 800 віруючих [4 с. 67].

У 1921 р. церква стала кафедральним собором Польської Автокефальної Православної Церкви. Саме в цьому храмі оголошено рішення про визнання автокефалії 17 вересня 1925 р.

Окремо варто сказати про Олександрівський Собор. Цей пам'ятник православної культури, нажаль проіснував лише 15 років і був знищений польською владою.

За правління Олександра III, генерал губернатор Царства Польського Й.В.Гурко виступив з ініціативою будівництва храму, у зв'язку зі збільшенням чисельності православної общини у Варшаві. Для будівництва оголошено конкурс на кращий проект. Перемогу отримала робота Л.М.Бенуа, яку 13 січня 1894 р. затвердив сам Олександр III.

2 червня 1894 р. архієпископом Флавіаном освячено місце будівництва храму на Саксонській площі. В 1900 р. храм вже збудовано. Дзвіниця храму досягала 70 м і була найвищою спорудою у Варшаві на той час.

До роботи по розпису храму залучено кращих художників Російської імперії, таких як Гурьянов, Харламов та ін. Керував оздоблення В. Васнецов, який був автором самої головної мозаїки «О тебе радується». Храм прикрашали дорогоцінні та напівдорогоцінні камені, самоцвіти з Уралу, мрамур, граніт, мозаїки. Для храму відлито чотирнадцять дзвонів, один з яких був п'ятим по величині в Російській імперії і важив 25, 6 т. Окрім того, храм опалювався та мав електрику. Загалом на побудова та оздоблення собору витрачено більше 3 млн крб. [4 с. 42].

20 травня 1912 р. собор освячено в ім'я благовірного князя Олександра Невського. Тут завжди відмічали важливі події православної громади Варшави, такі як ювілей Вітчизняної війни 1812 р. та святкування 300-т річчя дому Романових. У 20-х рр. XX ст. собор був знесений за рішенням польського сенату.

Загалом до кінця 20-х рр. XX ст. в Варшаві залишилося лише дві діючі православні церкви.

Вольська церква знаходилась в районі Воля. При ній існує православне кладовище – один з самих цінних некрополів православної общини в Варшаві, до того ж єдиний.

До заснування Варшавського православного некрополя, віруючих ховали на особливих ділянках євангельських кладовищ. Офіційно цвинтар відкрито у 1841 р., хоча поховання на ньому вже проходили 10 років. Це пов'язано з подіями 1831 р., коли ховали російських військових. Кладовище виникло на місці редуту № 56, що був важливою ланкою під час штурму Варшави військами Івана Паскевича-Єреванського (в подальшому намісника і князя Варшавського). На цьому місці загинув генерал Юзеф Совінський. Костьол Св. Лаврентія, ймовірно місце його загибелі, перетворено в церкву Володимирської Божої Матері, в той самий день, коли взято Варшаву. Це відбувалося 26 серпня 1831 р., коли російська православна церква святкує стрітіння Чудотворної ікони Володимирської Божої Матері. Церква була освячена преосвященним Антонієм, архієпископом варшавським 2 листопада 1841 р.

Церква мала шестикутну форму. Так як будівля стояла в самому центрі боїв і піддавалася обстрілам, то в пам'ять цих подій на стінах церква залишалися сліди від картечі, гарматних ядер, гранат. Іконостас дерев'яний, прикрашений колонами та різьбленими дерев'яними арабесками. В верхній частині іконостасу ікона Нерукотворного образу, під ним – велика ікона Воскресіння Христового, з обох боків якої чотири євангеліста. Над царськими воротами – Таємна вечеря, по сторонам якої по три ікони: Різдво Христове, Стрітіння, Хрещення, Преображення, вхід в Єрусалим і

Вознесіння. В царських вратах знаходилася ікона Благовіщення. В нижньому ярусі, по праву сторону ікони Спасителя, архангела Гавриїла і святителя Миколая, по ліку – Володимирська Божя Матір, архангел Михаїл, цариця Олександра.

Всі ікони були написані масляними фарбами на полотні, в грецькому стилі, варшавським художником Кокуляром.

На території церкви також збудовано двоповерховий будинок, де проживав священик, священнослужителі, неповносправні, які доглядали за цвинтарем.

На утримання церкви виділено кошти з казни Царства Польського: для священика 675 крб., для причетників 150 крб. сріблом. Окрім того виділялося на опалення та освітлення священику 155 крб., а причетникам 15 крб. сріблом [5, с. 277].

Для того, що переробити костюл на православну церкву з казни виділено 44 тис. 282 крб. 12 коп. сріблом, на встановлення в церкві мідних таблиць, що зображали військові дії 1831 р. – 34 тис. 862 крб. 25 коп. сріблом, на облаштування вольського православного кладовища – 10 тис. 284 крб. 93 коп. сріблом [5, с. 277]. Окрім того, для віруючих римського віросповідання, які належали до костюлу, перетвореного на православну церкву, уряд сприяв побудові нового, на вулиці Електоральній, кам'яного костюлу Баромеуша.

Починаючи з 40-х рр. XIX ст. і до Першої Світової війни, кладовище поряд з церквою обслуговувало варшавську православну общину. Тут ховали як аристократів, так і простолюдинів, при цьому зберігаючи поділ на ділянки, що відповідав соціальному поділу.

У 1903 р. на спеціально купленій ділянці землі, яка була приєднана до кладовища, за кошти митрополита Ієроніма Екземпларського побудовано церкву Св. Іоанна Клімака в пам'ять його померлого сина. Спроектував церкву В. Покровський, у візантійському стилі. Це місце стало головним для поховання варшавських митрополитів.

У 1915 р., коли йшов наступ німецьких військ, православне духовенство покинуло Варшаву, а у 1916 р. церкву Володимирської Божої Матері повернули католикам. Реституції піддано і кладовище, тому на сьогодні збереглося зовсім небагато надгробків, зокрема генерала Старинкевича та Сергія Муханова. Особливий занепад пережив некрополь у 30-х рр. XX ст. Пам'ятники розорювалися, знищувалися, лунали заклики про знесення кладовища. Тому у 1932 р. з казни держави виділено кошти для побудови залізобетонної стіни навколо нього. Роботи продовжувалися до Другої Світової війни, а скінчилися лише після її завершення.

У 1944 р. на території церкви розміщувалися німецькі війська, які влаштовували страти цивільного населення. Тут у 1945 р. поховані солдати радянської армії. Надалі місця викупалися православними варшавської общини та вихідцями з СРСР, що поселилися в Варшаві.

У післявоєнний період стало зрозуміло, що православна община в Варшаві не може утримувати кладовище у 14 га. Тому у 1966 р. вирішено передати частину землі під поховання католикам. Так некрополь перетворився на поховання двох вір, але залишався під православним управлінням. Іншим важливим фактом для варшавського православного цвинтаря перенесення сюди у 1970 р. стародавніх могил на надгробків з ліквідованого кладовища старообрядців.

Окремо слід сказати про ділянку на кладовищі, де поховані українські солдати та офіцери, які у 1920 р. воювали разом з поляками проти Радянської Росії за незалежну Україну.

Варшавське православне кладовище має багато пам'яток надгробної архітектури середини XIX – XX ст. Найменше їх збереглося періоду 1840-1860-х рр. В основному це прості плити розміщені горизонтально. На деяких з них збереглися рельєфи, такі як поклоніння ангелів Хресту або паноплії (декоративні композиції з елементів античних військових обладунків, щитів, зброї, знамен). Друга група надгробків – циппуси (кам'яні невисокі колони) або зрізані античні колони (популярний символ перерваного життя). Зустрічаються і рідкісні надгробки у формі невисокої кучі каміння, як стилізація народних звичаїв. Таке поєднання нехристиянської (античної чи народної) символіки з християнською розповсюджено до першої половини XIX ст., коли хрести на могилах з'являлися час від часу.

Період другої половини XIX – початку XX ст. зберіг набагато більше пам'яток. Слід відмітити склепи, які зводилися в різних стилях: класицизму (могила Нипаничів), російсько-візантійський (могила Шелехових), змішаний з неоготикою (могила Істоміних), орієнтальний (могила Замараєвих), традиційна церковна архітектура (могила Малахових). Характерною рисою надгробків цього періоду є статуї на весь зріст (статуя ангела на могилі Пелагеї Паскевич-Мораки, жіноча статуя на могилі Андрія Гріма, скульптурна група на могилі Марії Семенової). Характерним для надгробків були рослинний рельєф папоротника та плюща, що обвивають хрест. Він початку XX ст. збереглося декілька великих надгробків в стилі модерн, прикрашених образами Хреста на Плащаниці.

Характеризуючи пам'ятники архітектури Варшавського православного кладовища, слід звернути увагу на вплив західноєвропейської традиції. Часто виконавці робіт були поляками, що працювали у першу чергу на католицьких та лютеранських кладовищах. Серед них можна назвати відомих на той час польських скульпторів Анджей Прушинський і Болеслав Сиревич.

Міжвоєнний період не відрізняється особливим стилем. Виключення становлять склеп старого боярського роду князів Мещерських 1930 р., що нагадує церковну будівлю XVI ст. та надгробок Михайла Арцибашева 1927 р., в такому ж стилі.

Після Другої Світової війни важко відзначити якісь стилістичні особливості. Можна згадати лише склеп сім'ї Гудзоватих, який є найбільшим в Варшаві. Він побудований у візантійському стилі, але і західноєвропейські традиції в ньому присутні.

Серед церковних ієрархів, які поховані на варшавському кладовищі слід назвати митрополита Діонісія (Валеднського) (1876–1960 рр.), професора богослов'я Варшавського університету, о. Георгій Клінгер (1918–1976 рр.), російсько-польського православного богослова, випускника Свято-Сергієвського інституту в Парижі, проректора Християнської богословської академії у Варшаві [1].

У зв'язку з постійним перебуванням в Варшаві російського війська, потреба у богослужіннях для військових гарнізонів вирішувалася закладанням полкових церков. Такі церкви відкривалися в місцях дислокації гарнізонів, а після розформування військових часто припиняли своє існування.

Богослужіння завжди супроводжувало російське військо. В кожному військовому формуванні діяли церкви. В часи воєнних дій вони були пересувними, в мирні роки – відкривалися в казармах, фортецях, цитаделях і т.д.

В кінці XIX ст. поряд з Лазенківським парком побудовано казарми російської гвардійської кавалерії. У вересні 1901 р. тут розпочалося будівництво полкової церкви, що скінчилося через два роки. Будівництво виконано за проектом В. Покровського і обійшлося у 100 тис. крб. [4 с. 54]. Лазенківська церква була 53 м у висоту, 24 на 32 м по периметру та могла вміщувати 700 чоловік під час служби. До нашого часу церква не збереглася.

Інша полкова церква розміщувалася на розі вулиць Черняковської та Агріколи. Вона була побудована за проектом Л. Бенуа, керував будівництвом П. Феддерс. Церква могла вміщувати 800 віруючих. 4 листопада 1906 р. церкву освячено в ім'я преподобного Мартиніана. Поряд з церквою знаходилася дзвіниця. В 1918 р. церкву віддано під духовне управління війська польського.

Отже, можна стверджувати, що заснування православних церков у Варшаві у другій половині XIX – початку XX ст. отримало найвищого розвитку завдяки підтримці влади Російської імперії. Окрім того, в результаті збільшення православних в Польщі, це було потребою для віруючих. Усі церкви відкривалися на кошти імператорської влади та утримувалися за рахунок місцевої казни. Іконостас та внутрішнє оздоблення церков свідчить про важливість даного питання для російської влади. Православна церква в той час використовувалася не лише для задоволення потреб віруючих, а і для посилення політичного впливу в Польщі. Саме у зв'язку з цим, ставши символом російської влади, в 20-х рр. православна віра в Польщі зазнала нищівного наступу з боку незалежної польської влади.

#### **Список використаних джерел**

1. Гетка-Кенинг М. Православное кладбище в Варшаве / М. Гетка-Кенинг // Новая Польша. – № 11, 2007. [www.nowpol.ru](http://www.nowpol.ru).
2. Купранець О. Православна церква в міжвоєнній Польщі 1918–1939 / О. Купранець – Рим, Серія «Записки ЧСВВ – Секція 1», 1974. – 223 с.
3. Свитич А. Православная Церковь в Польше и ее автокефалия / А. Свитич – Буэнос-Айрес. – Наша страна, 1959. – 231 с.
4. Сокол К.Г. Русская Варшава. Справочник-путеводитель / К.Г. Сокол – М.: МИД Синергия, 2002. – 75 с.
5. Церковно-историческое и статистическое описание Варшавской Православной епархии. Сост. Протоиереем Афанасием Лотоцким / А. Лотоцкий. – Почаев, тип. Почаевской Лавры. – 1863. – 367 с.

**Інна Бурда**

#### **ПРАВОСЛАВНЫЕ ЦЕРКВИ ВАРШАВЫ (XIX – НАЧАЛЕ XX В.)**

*В статье рассматривается история возникновения православных церквей в Варшаве в период XIX – в начале XX в. Обращается внимание на историю православной веры в Польше во время вхождения польских территорий в состав Российской империи. Главное содержание статьи посвящено делению православных церквей по их предназначению, а также их основание, строительство и современное состояние.*

*Ключевые слова: православная церковь, кафедральный собор, иконостас, цитадельная церковь, придворная церковь, кладбищенская церковь.*

**Inna Burda**

#### **ORTHODOX CHURCH OF WARSAW (XIX – EARLY XX CENTURIES)**

*In the article written history of orthodoxy church in Poland in 19 at the beginning of 20 century. Attention on history of the orthodox faith in Poland in composition the Russian empire. In the article it written about destination churches, history of origin, modern state.*

*Key words: orthodoxy church, cathedral, iconostasis, citadel's church, palace's church, cemetery's church.*